

Bir Nietzsche Şiirinin Türkçeleştirilmesi ve Mütalaası

The Translation and Analysis of A Nietzsche Poem in Turkish

Refika Soyak
Celal Yeşilçayır

Özet

Felsefe ile şiirin harmanlandığı eserlerin çok eski dönemlere dayandığı bilinmektedir. Şiir veya şiirsel dil, anlatım tarzı olarak felsefeye lirik, coşkulu ve duygulu bir hüviyet kazandırmaktadır. Şiir sanatında felsefenin işlenmesi ise şiiri derinliği olan, gizemli bir yapıya dönüştürmektedir. Böylelikle felsefi şiirin karakter ve ruh olarak çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Felsefe tarihinde şiire karşı olan Platon gibi düşünürlerin de olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte sistematik ve rasyonalist felsefenin hakimiyetine karşı 19. yüzyılda yaşayan Nietzsche'nin ciddi anlamda bir karşı duruş sergilediği dikkat çekmektedir. Ona göre felsefeyi yalnızca rasyonalist ve akılcı bir anlamda düşünmek kuru ve yavan düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Sanat ve şiir

Abstract

It is known that works blending philosophy and poetry date back to very ancient times. Poetry, or poetic language, lends philosophy a lyrical, passionate, and emotional character as a style of expression. The incorporation of philosophy into the art of poetry, in turn, transforms poetry into a profound, enigmatic structure. Thus, it is understood that philosophical poetry possesses a multi-layered structure in terms of character and spirit. It is known that thinkers in the history of philosophy, such as Plato, have been opposed to poetry. However, it is noteworthy that Nietzsche, who lived in the 19th century, took a serious stand against the dominance of systematic and rationalist philosophy. According to him, thinking of philosophy solely in a rationalist and intellectual sense leads

felsefenin daralan alanını genişletmek; insan düşüncesini özgürleştirmek için vazgeçilmez bir fırsattır. Burada çevirisine yer verilen *Vereinsamt – Yapa-yalnız* adlı şiirde Nietzsche'nin lirik yönü ön plana çıkmaktadır. Lirik benin yalnızlık, atılmışlık ve yurtsuzluk duyguları işlenmiştir. Var olma ve yalnızlaşma başta olmak üzere felsefenin konusunu teşkil eden olan meseleler şiir sanatı ile icra edilmiştir. Nietzsche'nin bu eseri felsefi şiir adına iyi bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, şiir, lirizm, Nietzsche, akıl, özgürleşme

to dry and insipid ideas. Art and poetry are an indispensable opportunity to broaden the narrowing field of philosophy and liberate human thought. In the poem *Vereinsamt – Alone*, translated here, Nietzsche's lyrical side comes to the fore. It deals with the lyrical self's feelings of loneliness, abandonment and homelessness. Issues that constitute the subject matter of philosophy, primarily existence and isolation, have been expressed through the art of poetry. Nietzsche's work can be considered a good example of philosophical poetry.

Keywords: Philosophy, poetry, lyricism, Nietzsche, reason, emancipation other word,

Vereinsamt

Die Krähen schrein
 Und ziehen schwirren Flugs zur Stadt:
 Bald wird es schnein. -
 Wohl dem, der jetzt noch Heimat hat!

Nun stehst du starr,
 Schaust rückwärts, ach! wie lange schon!
 Was bist Du Narr
 Vor Winters in die Welt entflohn?

Die Welt - ein Tor
 Zu tausend Wüsten stumm und kalt!
 Wer das verlor,
 Was du verlorst, macht nirgends halt.

Nun stehst du bleich,
 Zur Winter-Wanderschaft verflucht,
 Dem Rauche gleich,
 Der stets nach kältern Himmeln sucht.

Flieg, Vogel, schnarr
 Dein Lied im Wüstenvogel-Ton! -
 Versteck, du Narr,
 Dein blutend Herz in Eis und Hohn!

Die Krähen schrein
 Und ziehen schwirren Flugs zur Stadt:
 Bald wird es schnein. -
 Weh dem, der keine Heimat hat.

Friedrich Wilhelm Nietzsche

Yapayalnız

Canhıraş çığlıklarla
Kente doğru uçuşmada kargalar
Kar da yağdı yağar!
Hâlâ bir yurdu olan
Şimdi nasıl bahtiyar!

Bakar durursun, şimdi, arkana doğru işte!
Gözlerini dikip maziye...
Ah! Kim bilir daha ne kadar!
Nesin sen? Budala?
Sonu gelmez kışlardan dünyaya sığınan...
Budala!

Dünya değil midir soğuk ve dilsiz
Binlerce çöle açılan o kapı!
Sen, zavallı!
Kim kaybetmişse senin yitirdiğini
Onu kimse tutamaz.

Şimdi solgun, bezgin
Kış ülkelerine sürülmüş
Daima daha soğuk bulutların peşine düşmüş
Duman gibisin
Bacasından kurtulmuş
Peşinde daima daha...
ve daha soğuk göklerin...
Haydi kuş, uç, kanat çırp
Çırpın!
Çöl kuşlarının bestesidir şarkın!
Gizle şimdi budala,
Sakla haydi
Kanayan kalbini buzlara
Ve buz gibi alaycılığına...

Canhıraş çığlıklarla
 Kente doğru uçuşmada kargalar
 Kar... yağdı yağar!
 Anlarsın: vatan çok uzak!
 Ne bahtsızlıktır oysa
 Kara kışta vatansız
 ISSIZ
 çatisız
 kalakalmak...

Sığın sen de kargaları gibi şehrin sıcağına
 Yakında anlayacaksın nasılsa
 Vatan neresi, neresi gurbet
 Kim bahtsız kim bahtiyar
 Anlatacak kara kış
 Anlatacak kar...
 Çev. Refika Soyol

Giriş

Bu çalışmada Nietzsche'nin *Vereinsamt – Yapayalnız* adlı şiirinin Türkçe haline ve bu şiirin edebi-felsefî analizine yer verilmektedir. Şiir üzerinden felsefî şiir, şiirsel felsefe ve estetik konuları ele alınmaktadır. Bununla birlikte Nietzsche'nin filozofluk ve şairlik özellikleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın amacı Nietzsche bağlamında felsefe ile şiir arasındaki kadim bağların aydınlatılmasıdır. Aynı zamanda kadim bağların temellerini “anlam” kavramı çerçevesinde irdelemektir. Bu çerçevede çalışmamızın ilk adımında söz konusu şiirin çevirisine yer verilmiştir. İkinci adımda ise “Şiir ve Felsefe” konusu ele alınmaktadır. Sonraki aşamada ise “Nietzsche Felsefesinde Şiir” konusu tartışmaya açılmaktadır. Daha sonra ise Nietzsche'nin geleneğe karşı takındığı şiirsel felsefe anlayışı analiz edilmektedir. Son tahlilde ise yer verilen analizler üzerinden bazı bulguların oluşturulması amaçlanmaktadır.

Şiir ve Felsefe

His ve duygu dünyasına yönelen sanatsal bir form oluşu -ilk bakışta- şiirin, felsefi bir karakter taşımadığı fikrini akıllara getirmektedir. Ancak düşünce tarihi incelendiğinde şiir ile felsefe arasında kadim bağların bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Şiir ve felsefe arasındaki kadim bağların kaynağı ise her iki alanın da yaşamın anlamına ulaşma çabasıdır. Antik Çağ'da Aristoteles'in (1993), şiiri felsefi bir eylem olarak nitelendirmesi yaşamdaki anlam arayışı ile yakından ilgilidir. Şu hâlde şiirin felsefeye uzak bir alan olmadığı, bilakis filozofun yaşam ile bağ kurmak için başvurduğu etkili bir mecra olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte şiirin karakteristiğinde, varoluşsal sancıların tezahürü olan duygu unsuru ağır basmaktadır. Bir başka deyişle yaşamın anlamına yönelmiş olan şiirlerin temelinde varoluşsal soru ve sorunlar yer almaktadır. Metin bu unsurlara dair bilinci kendi içinde taşıdığına felsefi bir değer ve lezzet kazanmaktadır. Söz gelimi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1998) şu mısraları varoluş, anlam ve estetiği bir araya getiren bir örgüye sahiptir:

*“Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında;
Yekpâre, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında”*

Görüleceği üzere Tanpınar'ın bu mısraları felsefi şiire Türkçe yazından verilebilecek güzel bir örnektir. Duygunun ait olduğu gerçekliği vurgulamada bir araç olarak yer bulup belli bir düşünsel sancıyı yansıtan yazın türünü *mütefekkir şiiri* olarak adlandırmak mümkündür. Bununla birlikte şiir ve felsefe arasındaki bağın kurulması bakımından öne çıkan yapıtlar arasında Victor Hugo (1802-1885) ve Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin (1844-1900) eserleri de bahse değerlidir. Örneğin;

*“Farkındayım tinimde yıldızlı ummanların;
Her ikimiz komşuyuz, sizinle gökyüzünde,
Siz ki çok güzelsiniz, bense çok ihtiyarım”¹*

¹ <https://www.insanokur.org/victor-hugo-dan-secme-siirler/>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.

mısralarında Hugo'nun şiirinin felsefi mahiyeti fark edilmektedir. Nietzsche ise ülkemizde şiirleri ile pek gündeme gelen bir düşünür olmamıştır.

Nietzsche Felsefesinde Şiir

Tahkik edildiklerinde Nietzsche'nin düşüncelerinde yaşam ve anlam konularının başat rol oynadığı görülmektedir. O, yaşamın anlamı konusunda Antik Yunan trajedileri ve anlatılarını önemseyen bir felsefe anlayışı benimsemiştir. Bu bağlamda kaleme aldığı şiirlerin yanında felsefi ifadelerinde de sıklıkla şiirsel imgelere başvurduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Nietzsche eserlerinde sadece filozof olarak değil aynı zamanda bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşüncelerini metaforik ve canlı bir dille ifade etmesi onun şiirsel anlatım tarzını yansıtmaktadır. Söz gelimi *Tragedyanın Doğuşu* adlı eserinde şu ifadeye yer vermektedir: "Helen şairi bir güneş ışını gibi, mitosun yüce ve korkunç Memnon heykeline dokunuyor ve heykel ansızın şarkı söylemeye başlıyor- Sophokles'in ezgilerinde!" (Nietzsche, 2018). Nietzsche'nin bu ifadelerinde edebiyat ve felsefenin kaynaştığı görülmektedir. Bununla birlikte onun felsefede şiirsel anlatım tarzına, şiirde ise felsefi ana fikre önem atfettiği ortaya çıkmaktadır.

Nietzsche (2008) *Deccal* (Der Antichrist) adlı eserinde "İktidar iradesinin bir biçimde azaldığı yerde daima bir çöküş vardır. Çöküşün Tanrısı; en eril erdemleri ve dürtüleri budanmış olduğundan zayıfların Tanrısı hâline gelmiştir. Oysa bu kimseler kendilerini zayıf değil, iyi olarak tanımlarlar" ifadelerine yer vermektedir. Görüleceği üzere Nietzsche burada iyi ve kötü gibi normatif unsurları metaforik/şiirsel bir dile başvurarak açıklamayı tercih etmiştir. Tanrı kavramını da aynı minvalde iyi ve kötü değerlerinin tahlili noktasında vurgu aracı olarak zikretmiştir. Felsefe ve şiiri ustalıkla sentezlediği bilinen Nietzsche'nin felsefesindeki şiirsellik yaşamın dayattığı zorluklar karşısında adeta bir özgürleşme çabası olarak belirmektedir. *Gelecekteki Felsefe* adlı eserinde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Kısaca sadece insan, kendisini suje olarak ve bunu da *sanatsal yaratıcı suje* olarak unuttur; biraz huzur, güvence ve inatla yaşar" (Nietzsche, 2019). Dolayısıyla Nietzsche sınırların daraldığını düşünerek felsefeyi sanat ve

şiiirle bütünleştirmeyi şiiir edinmiş bir filozoftur. Çünkü insan salt bir akılı varlığı değildir. Bununla birlikte onun felsefe ile şiiir arasında kurduğı ilişkişsellığı biraz daha aydınlatmak önem arz etmektedir.

Öteden beri şiiirin tercüme bakımından en zorlayıcı edebî tür olduğı bilinmektedir. Zira şiiir *lirik benin* ürettiğı ve üzerinde sosyal uzlaşma bulunmayan kavram ve imgeleriyle en özgün dildir. *Lirik ben*, duygu ve zihin dünyasını sembolik bir dille ortaya koyduğunda sözün gizemli yönü kendini gösterir. *Lirik beni* çözmek ve şiiiri hedef dilde yeniden yazmak şiiir tercümesinin temel aşamalarıdır. Hedef dile hakimiyet de kaynak dile vukufiyet ve *lirik ben* ile özdeşleşmek kadar elzemdir. Felsefî şiiirin tercümesi sırasında belirtilen soruların sorulması önem arz etmektedir: “Anadili Türkçe olsaydı şair, duygularını muadil imge ve deyimlere başvurarak Türk dilinde nasıl ifade ederdi?”, “Şair şiiirinde hangi soruları sormuş; bu soruları ne ölçüde ve biçimde yanıtlamıştır?”. Felsefî şiiir ancak düşünsel derinliğine sadık kalınarak tercüme edilebileceğinden söz konusu sorular/hususların göz önünde tutulması kaçınılmazdır. Bu türden bir tercüme motamo/literal çeviri değildir, bilakis şiiirin şiiir ile şerhidir. Biçimsel niteliklerin imkân nispetince muhafaza edilmesi şiiirin bir başka dilde aktarımında ilave değer arz etmektedir. Orijinal metnin örnek alınması; ölçü, kafiyeye ve musiki unsurları bağlamında, eserin estetik ve müzikal boyutunun korunması yönüyle edebi ve sanatsal değerini ortaya koymak bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu hususlar yukarıda Almanca özgün hali ile Türkçeleştirilmiş haline yer verdiğimiz felsefî şiiir için de geçerlidir.

Çok küçük yaşlardan itibaren şiiirler yazmaya başlayan Nietzsche’den birçok kaynakta “ozan” olarak söz edilmektedir (Akarsu, 1998). Türkçeleştirmeyi denediğimiz *Vereinsamt* (Münzevi/Yapayalnız) adlı şiiiri, onun sosyopolitik anlamda vatansızlık ve varoluşsal anlamda yersiz yurtsuzluk hislerini ortaya koyduğu eserlerinden biridir. Bu şiiirdeki özne *lirik ben* olarak oldukça özgün ve çok katmanlı bir karakter taşımaktadır. Peyderpepe yalnızlaşmış, yalnızlaştırılmış olan *lirik ben*, kendine bir yer bulamadığı için kendini suçlamakta, kendine acımakta ve kaybettiğı vatanların sızısını duymaktadır. Bu noktada o, ikinci bir beni karşısına alarak sorguya

çekmektedir. İçinde taşıdığı kişi, kuşların bile kışın soğukunda sıcacık bölgelere göçtüğü bir tasarımda kendini münzevileştirmiş, yersiz yurtsuz bırakmış, yalnızlığın soğukluğunu iliklerine kadar hissettiğinde ise hayret ve dehşete düşmüş, tenakuz içinde çırpınan zavallı bir budaladan başkası değildir. Bu şiirde o, sıcacık evinin “bacasından kaçarak buz gibi bulutlara sığınan” bir *lirik bendir*. Varoluşsal yalnızlığının tesiriyle yurt bellediği vatansızlığın ardı sıra savrulmaktadır. Yalnızlığının ritmine kapılarak kendine ve dış dünyaya peyderpey daha da yabancılaşmaktadır. Bu nedenle artık o, iflah olmaz bir münzevidir.

Nietzsche söz konusu şiirinde kinayî diline ve kendisiyle de alay edebilen karakteristik üslubuna nazirede bulunur: “Sakla şimdi kanayan kalbini buzlara ve alaycılığın!” Şiirdeki iç görü sahibi ama çaresiz *lirik ben* ile yine ondan kopmuş *mesul ve suçlu ben* olmak üzere iki ayrı benlik, iki ayrı gurbet ve yalnızlığın sancısını sembolize etmektedir: Yurtsuzluk ve fırlatılmışlık. *Yapayalnız* şiirinde işlenen atılmışlık, yurtsuzluk ve yalnızlık duygusu varoluşçu bir temayüle çağrışım yapmaktadır. Örneğin “Dünya değil midir soğuk ve dilsiz/ Binlerce çöle açılan o kapı!” mısralarında söz konusu alışamama, yabancılaşma ve yalnızlık duyguları ağır basmaktadır. Şiirin devamında yer verdiği “Ne bahtsızlıktır oysa/ Kara kışta vatansız/ıssız/ çatısız kalakalmak” mısraları Nietzsche’nin tek başınalık ve muhatapsızlık duygularını çözümleyen ifadelerdir. Ontolojik yalnızlıktan kaçma çabası insanın kendisine yabancılaşmasına yol açacak; bu yabancılaşmadan kaçış ise insanı sosyal ve zihinsel anlamda münzevileştirecektir. Böylece filozof iki ayrı tür yalnızlığın iç içe olduğunu anlayarak özgür olduğu göklerin soğukluğunu göze almaktadır. Zira ontolojik yalnızlık insanı eninde sonunda tek başınalığı ile baş başa bırakmaktadır. Filozof, sızlanıp durmakta olan aidiyetçi benini alt ederek tek başınalığın sancularına katlanmayı yeğlemekte, varoluşsal yalnızlığını içten bir kabullenişle yaşamayı tercih etmektedir. Zira yalnızlıktan kurtulmak isteyen kimsenin çabaları boşa çıkmakta, çırpınıp ve kurtulma arzusu yalnızlığını katmerlendirmekten başka işe yaramamaktadır. Dolayısıyla insanın dünyadaki yapayalnızlığından kaçmak için verdiği uğraşların da boşa gittiğini düşünmektedir. Diğer bir

ifadeyle yalnızlıktan kurtulmak isteyen insanın çabaları boşa çıkmaktadır ve insan daha çok yalnızlaşmaktadır.

Geleneğe Karşı Şiirsel Tavrı

Nietzsche'nin yaşadığı dönemde felsefede yaygınlaşan akılcılığa yönelik önemli bir karşı çıkışının olduğu göze çarpmaktadır. Bu tavrı onun şiirsel üslubunun izahı yerindedir. Diğer bir ifadeyle Nietzsche, Sokrates'ten itibaren entelektüalist ve rasyonalist bir biçimde gelişen felsefe geleneklerine yönelik ciddi eleştirel bir tavrı sergilemiştir (Akarsu, 1998). O *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adlı eserinde şiirsel bir dille şu ifadelere yer vermektedir: “Beden; büyük bir akıl, tek hedefli bir çokluk, bir savaş ve barış, bir sürü ve bir çobandır. Kardeşim, senin küçük aklın da bedeninin bir parçasıdır” (Nietzsche, 2020). Burada onun şiirsel bir dil kullanmasının yanında aklın, bedeninin yalnızca bir unsuru olduğuna vurgu yaptığı görülmektedir. Bu perspektifle varlığı madde ve mana boyutlarına bölmeksizin muhtelif unsurlardan oluşan bütün bir beden olarak anlamlandıran Nietzsche, insanın tüm varlığına/bedenine önem vermesi gerektiğini savunmaktadır. Buna göre insanı yalnızca akıl varlığı olarak sınırlayan felsefe anlayışlarına karşı çıkararak insanın duygu, his, içgüdü, coşku, öfke vb. bütün yönleriyle anlaşılmasının önemine dikkat çekmektedir.

Nietzsche'nin felsefenin alanını genişleten, şiir ve sanatla harmanlanmış yöntemi *yaşam felsefesi* (Lebensphilosophie) bakımından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte şiir ve şiirsel felsefe karakteri Nietzsche'nin varoluşçu düşüncelerini ortaya koymak için etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Nietzsche modern felsefenin estetikten uzaklaşmış felsefe anlayışına önemli bir karşı duruş sergilemiştir. Ona göre felsefenin dili Sokrates'ten kendi çağına değin donuklaşmış ve katılaşmıştır. Felsefe rasyonel bir kurguya dönüşerek geliştiğinden insan ve dünya tasavvurları da sınırlı bir çerçevede kalmıştır (Kantarıcı Bingöl, 2020). Estetize edilmiş ve şiirleşmiş bir felsefe yapma anlayışı, insana özgürlüğün kapılarını aralayacak niteliğindedir. Çünkü sanat/şiir onun düşüncesinde hakikatin zorluklarından bir kaçış mahiyetindedir. Şu

hâlde dünyanın zorlukları ile baş edebilmek adına hayatın estetize edilmesi insan için önemli bir gereksinimdir. Bu bağlamda Nietzsche, “hakikatin insanları mahvetmemesi” adına sanata, şiire ve şiirsel anlatıma yönelmiş bir filozof olarak değerlendirilebilir. Bu zaviyeden bakıldığında sanat, bir tür “hayatı olumlama” yöntemidir (Çakır Aydın, 2010). Varoluş sancısı, acı, yalnızlık, öfke, kin, neşe, mutluluk vb. unsurların yazılarla dile getirilmesi kişiyi sağaltacak bir mahiyet taşımaktadır. Bu tavır yazanın dünyasında olduğu nispette okuyanın dünyasında da sağaltıcı ve özgürleştirici bir etki sağlayacaktır. Böylelikle şiir ve şiirleşmiş felsefe kişiye huzur, hürriyet ve inatla yaşama gücü bahşedecektir.

Sonuç

Nietzsche’nin şiiri üzerine bir mütalaa olarak hazırlanan bu yazı bağlamında üç temel bulgu ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce onun felsefesinin şiirsel, sanatsal ve estetik bir zemin üzerinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu anlayış felsefede uzun yıllar öncesine dayanmakta olup Nietzsche tarafından yeniden canlandırılmak istenmiştir. Onun bu yöntemini *şiirsel felsefe*; yazdığı şiirleri ise *felsefi şiir* olarak adlandırmamız mümkündür. Diğer taraftan onun şiirini *mütefekkir şiiri* kategorisinde değerlendirmek yerinde bir tutum olacaktır. Bununla birlikte Nietzsche felsefenin salt entelektüalist ve rasyonalist bir çizgide icra edilmesinin hakikati sınırlandırmak olacağını ileri sürmektedir. Felsefeyi şiir, lirizm ve coşku ile harmanlayarak insanı bir bütün olarak görmeyi yeğleyen bir felsefe anlayışını miras bırakmıştır. İkinci olarak ele almaya çalıştığımız fikirler çerçevesinde şiirle felsefe arasında anlam arayışına dayanan kadim bağların olduğu ortaya çıkmaktadır. Şairin herhangi bir felsefi sorunsalı şiir dili ile ifade edebilmesinin mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Bu tekniğin köklerinin Homeros’a kadar uzandığı söylenebilir. Üçüncü olarak ise felsefe tarihi boyunca tek tip ve yeknesak bir düşünce üretme biçiminin olmadığı fark edilmektedir. Buna göre felsefe tarihi iç içe geçmiş fikirlerin birbirini geçersiz kılmaksızın bir arada var olduğu çok katmanlı ve dinamik bir yapıya tekabül etmektedir. Böylece bir düşünce diğerini yok etmeyip onun yanına

konumlanmaktadır. Nietzsche'nin ileri sürdüğü söz konusu düşünceleri ve anlayışı, felsefe tarihine kazandırılmış önemli bir değer olarak ele almak mümkündür.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1998). *Çağdaş felsefe*. İnkılâp Kitabevi
- Aristoteles. (1993). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.). Remzi Kitabevi. (Orijinal eser yak. MÖ 350'de yayımlandı.)
- Çakır Aydın, M. (2010). Nietzsche'de hayatı olumlama eğilimi ve sanat tutkusu. *Marmara İletişim Dergisi*, (17), 60-78.
- Kantarıcı Bingöl, Z. (2020). Nietzsche'deki üstinsan düşüncesinin fikir babası olarak "Kallikles". *Mavi Atlas*, 8(1), 44-56.
- Leitner, G. Anton (Haz). (2017). *Heimat Gedichte*, Reclam.
- Nietzsche, F. (2008). *Der antichrist- fluch auf das christentum*. Anaconda Verlag.
- Nietzsche, F. (2018). *Tragedyanın doğuşu* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019). *Gelecekteki felsefe* (Ü. Özdağ, Çev.). Fol Kitap.
- Nietzsche, F. (2020). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (G. Birol, Çev.). Dorlion Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1998). *Bütün şiirleri*. Dergâh Yayınları.
- <https://www.insanokur.org/victor-hugo-dan-secme-siirler/>, Erişim Tarihi: 10.10.2025.